

»Sodbe« v Tolminu

IVO ŽAJDELA

Na Kobariškem so po vojni komunisti uničili veliko ljudi. Ugrabljali so jih, zapirali, mučili, lažno obtoževali. Pogledjmo, za katere človekove pravice si danes prizadevajo njihovi vnuki, ki za strahotne zločine svojih dedov niti slišati nočejo. To je lažisvet Slovenije, pokvarjen do skrajnosti.

Francko Baloh so komunisti aretirali 25. januarja 1950 z obtožbo, da dela za zahodni kapitalizem in da vzdržuje tajne zveze s tujino. »Obsodili« so jo na dve leti zapora z odvzemom vseh državljanskih pravic. Vzrok za njeno aretacijo je bil umik (»pobeg«) Mickovih iz Podbele čez mejo. Umaknila se je vsa družina: oče Anton z ženo Marijo in hčerko Frido. Z njimi je odšel tudi eden od »graničarjev«, ki je bil zaljubljen v mlado Frido. Francko so aretirali in jo obdolžili, da je Mickove nagovarjala za pobeg, saj je bila z njimi v sorodu.

Nezanesljiva

Že od leta 1944 je Francka Balohl v očeh pripadnikov OF veljala za nezanesljivo, ker je obtoževala partizansko vojsko. Namreč mož Remigij Čušin – Onekčev ji je

umrl ranjen in obnemogel tako rekoč pred hišnim pragom (23. septembra 1944), pozabljen in zapuščen od soborcev. Poleg tega sta bila ubita tudi brata Maksimilijan (1921) in mlajši Janez (1925). Po znamenitem aktivistu Petru Skalarju je bila tudi sama sodelavka OF.

Moža so ji partizani mobilizirali nasilno, ker je bil bolan in nasploh rahlega zdravja. To je bil zanj prvi znak, da ni vse tako, kot se govori. Njeni protesti pa so postali napad na NOB. Po moževi smrti je ostala sama s petletno hčerko Silvo in triletnim sinom Ferdinandom. Kako naj potem še sodeluje s tako organizacijo?

»Kontrarevolucionarka«

V odboru OF in pri ljudeh na vasi je tožila, kam so ji barabe spravile moža. Ker je bila po naravi bistra in razgledana ženska

ter brez dlake na jeziku, je pogosto dala kakšno izjavo, ki so jo drugi aktivisti razumeli po »svoje«. Tako je postala »kontrarevolucionarka«. »To sem tudi bila, kajti mi smo se od začetka borili za osvoboditev izpod italijanskega fašizma, nikoli se ni govorilo o kakšni revoluciji. To govorjenje se je pojavilo šele po kapitulaciji Italije oziroma v letu 1944,« je povedala kasneje.

»Sodelovala« naj bi

Ljudje so Francko imeli radi, ker je znala pomagati, posebno bolnim in umirajočim, tudi ranjenim partizanom, celo injekcije jim je dajala, ker je bila poučena tudi v dajanju prve pomoči. Veliko zdravil in sanitetnega materiala in tudi navodila za uporabo ji je dajal znani kobariški zdravnik Marangon.

Komunizem v družbi fašizma in nacizma na spomeniku v Kobaridu.

Ob aretaciji so jo odpeljali najprej v Tolmin. Da bi iz nje izsilili priznanje o tajnem čezmejnem sodelovanju, so jo hudo duševno mučili. Ponujali so ji celo sodelovanje ter jo vabili, da bi šla z otrokoma v Trst in bi tam živela kot »dama«, seveda za protiuslugo t. i. kontrašpionažnega dela. »Taka dama ne bi hotela biti za vse na svetu,« je kljub starosti in vsega hudega prestanega v življenju dejala Francka pred kakšnim desetletjem in pol Ivanu Rutarju.

»Še sem tu!«

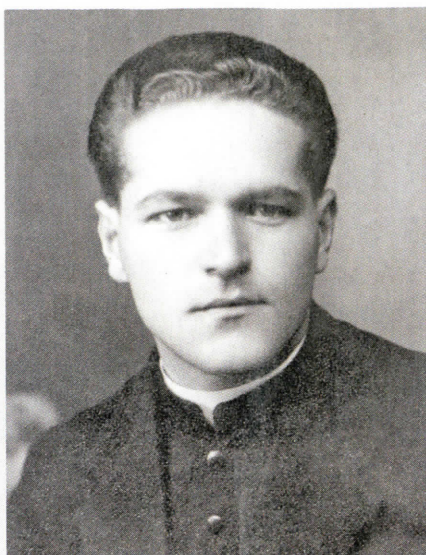
Najbolj jo je prizadelo, ko so jo začeli strahiti, da ji bodo vzeli otroka. Očitali so ji, da ni ženska, ki bi jih znala vzgajati v državljane socialistične države, zato jih bodo dali v vzgojni zavod. »Bila sem tako prizadeta in prestrašena, da bi zaradi otrok kmalu naredila hudo napako. Hotela sem kar vse, za kar so me obdolževali, priznati, samo da me pustijo domov k otrokoma. Hkrati je bila v meni jeza, da bi zasliševalce in izsiljevalce pregrizla in steptala v zemljo, tako kot so oni pretepali mene, da sem bila vsa podpluta in v praskah. Sam Bog mi je dal moči in razuma, da nisem pristala na obljube in sodelovanje.«

Po nekaj tednih je bilo »sojenje« pred vojaškim sodiščem v Tolminu. »Pomislite, pred vojaškim sodiščem so sodili mamo dveh majhnih otrok, vdovo po možu partizanu in sestro dveh padlih bratov, nezaslišano! Hvala Bogu, vse sem prestala, obsojbo na dve leti, dve leti taborišča in zaporov v Brestanici ali Rajhenburgu, lakoto, žejo, vsa poniževanja. Še sem tu, da lahko vsakemu pogledam v obraz,« je dodala.

Tonkli in Mazora

Komunisti so s svojim režimom s Kobariskega pregnali tudi dva duhovnika in pesnika, rojena v Breginju, Štefana Tonklija (1908–1987) in Mirka Mazora (1913–1983). Tonkli je bil med letoma 1936 in 1946 duhovnik na Grahovem ob Bači. Ko so mu komunisti po več prošnjah leta 1946 le dovolili, da je lahko obiskal svoje domače v Breginju, ki je bil v coni A, se je umaknil v Gorico. Tam je v samozaložbi izdal štirinajst svojih pesniških zbirk (pod psevdonimom Venceslav Sejavec). Od leta 1948 je živel v Argentini, leta 1963 se je vrnil v Gorico, bil duhovnik v Mavhinjah in stara leta živel v Gorici, kjer je hrepenel po rodnem Breginju. Njegove pesmi so izražale globoko bolečino ob izgubi domovine. Umrl je leta 1987. Še vedno čaka, da bi ga pokopali ob materi in očetu na domačem pokopališču na Kladju.

Mazora je bil od julija 1941 župniški upravitelj v Srpenici. Literatura navaja, da se je v Gorico umaknil »zaradi vojnih razmer«. Najbrž se ni pred Italijani umaknil v Italijo, ampak je bolj verjetno ozi-

Župnika na Livku Jožka Kraglja je komunistično »sodišče«, predhodnik sedanjega vrhovnega sodišča, najprej »obsodilo« na smrt z ustrelitvijo, potem mu je kazen dvakrat »znižalo«, v zaporu je bil dolgih sedem let in pol. Popolnoma nedolžen.

roma logično, da se je umaknil pred komunisti. Do smrti je ostal v »varnem« zamejstvu.

Češornjevih pet let

Med prvimi duhovniki na Primorskem so komunisti že 8. aprila 1948 zaprli župnika iz Drežnice Antona Češornjo. »Obsodili« so ga na enajst let strogega zapor. Skoraj pet let (do 7. januarja 1953) so ga trpili v zaporu. Doma je bil iz Breginja, v Drežnici pa je služboval od leta 1931.

Sodelovanje z »imperialisti«

Simon Hrast se je rodil 18. decembra 1910 na Livku. Komunistični režim ga je zaprl leta 1949. Bil je tri mesece v preiskovalnem zaporu Udbe v Tolminu, od koder je nameraval celo pobegniti, toda ni mu uspelo in je bil zato še posebej kaznovan. Po šestih mesecih so mu 28. junija 1949 na t. i. prvem tolminskem procesu v Tolminu »sodili«. »Obsojen« je bil skupaj z livškim župnikom Jožkom Kragljem in študentom elektrotehnike Srdjanom Kacafuro iz Tolmina. Kraglja so »obsodili« na smrt z ustrelitvijo in določili zaplembo celotnega premoženja, Hrasta na osemnajst let s prisilnim delom, Kacafuro pa na tri leta zapor.

Jožko Kragelj

O Kraglju je bilo že veliko napisanega, sam je svojo »zgodbo« opisal v knjigi *Moje celice* (Ljubljana, 1990). Udbovci so ga »aretirali« (ugrabili) 30. decembra 1948 in zaprli v svoj zapor v Tolminu. Po »obsodbi« na smrt so ga najprej »pomilostili« na dvajset let ječe, potem pa še na petnajst. Iz zaporu so ga izpustili pogojno 7. julija 1956, po sedmih letih in pol.

Na sojenju Simonu Hrastu so bili prisotni tudi žena Vida, hči Nada, sin Milan

Jožko Kragelj v zrelih letih

in brat Jožko (ki je bil partizan prekomorskih brigad). Očitali so mu sodelovanje z imperialisti. V zaporu je bil osem let. Odvzeli so mu tudi državljske pravice in zasluge, ki si jih je pridobil kot partizan, komandir Gregorčičeve brigade, kasneje Briško-beneškega odreda (s činom poročnika).

Uničen po zaporu

Simon Hrast je bil doma iz ugledne gostinske in kmečke družine, ki so jo hoteli tedaj tudi zapleniti, toda zanjo se je postavil Simonov oče, ki je bil ugleden vaški župan še iz časa Avstro-Ogrske, rekoč, da naj kar zaplenijo, kar je last obsojenega sina, ki pa na srečo do tedaj še ni bil lastnik ničesar.

Po izpustitvi iz zaporu si ni več opomogel. Začel je piti, zanemarjati gospodarstvo. Ko mu je kmalu umrla še mlada žena Vida, je bil čisto izgubljen. Taval je sem in tja ter tako prizadet umrl v svojih bolečinah, ki jih je le redkim zaupal. Umrl je star 71 let, strtl in osamljen.

Rod izginil

Po poroki hčerke, njenem odhodu z Livka in po smrti sina, je domačija popolnoma propadla, rod pa je z Livka izginil. To je tragedija nekoč najuglednejše in najbogatejše domačije na Livškem – sad komunističnih montiranih procesov.

Če bi kdo hotel obnoviti ta »sodni« zločin, in bi primer prišel pred vrhovno sodišče, tako kot t. i. kočevski proces, bi verjetno vrhovni »sodniki« Damijan Florjančič, Maja Tratnik in Vesna Žalik na dolgo in široko »utemeljevali«, da so njihovi predhodniki, komunistični »sodni« zločinci, vse »sodili« zakonito in prav. ■

Konec prihodnjič